

СЕКЦІЯ

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

С.М. Ягодзінський, канд. філос. наук, НАУ, м. Київ
sophist@nau.edu.ua

ЕТИКА ДИСКУРСУ НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Досліджуючи процес становлення неklasичного типу наукової раціональності, І.С. Добронравова виявила комунікативний аспект аналізу даної проблеми. На її думку, «наукове співтовариство виробило нові типи наукової раціональності, але не має відповідного їм ідеалу» [Добронравова І.С. Идеали и типы научной рациональности // Постнеклассика: философия, наука, культура / Отв. ред. Л.П. Киященко, В.С. Степин. – СПб., 2009. – С. 303]. Причиною цього методолог вважає кризу ідентичності особистості вченого, адже в науці актуальними стали не лише питання *що?*, *де?*, *коли?* і *як?* пізнається, але й *хто?* пізнає. З цим важко не погодитися. Наприклад, на нещодавніх виборах в Україні правомірність та істинність соціологічних досліджень піддавались сумніву не на основі критики застосованих методів, а через апеляцію до симпатій тому чи іншому кандидату відповідної соціологічної компанії. Отже, зберігаючи своє соціокультурне значення, наука разом з тим втрачає абсолютну соціальну легітимність, через що наукове співтовариство змушене функціонувати в загальному комунікативному просторі сучасної культури.

Свого часу німецький філолог Л. Ольшки представив формування наукової парадигми та її зміну через історію текстових епох наукової мови [Ольшки Л. История научной литературы на новых языках. В 3 т. / Пер. с нем. – М.-Л., 1933-1934.]. Розв'язуючи це завдання, він аналізує роботи Дж. Бруно, Г. Галілея, Р. Декарта, Ф. Бекона, І. Кеплера та інших учених і виявляє своєрідну стилістичну непослідовність, яка криється в спробах донести широкому загалу новітні наукові результати. Для цього вчені залучають метафоричні, етичні, метафізичні та інші компоненти, підпорядковуючи їм однозначність та об'єктивність наукових теорій. Поряд з утвердженням методології наукового пізнання, виокремленням його в особливу сферу діяльності відбувалася перманентна боротьба за стиль і мову вираження думок. Через це комунікативний аспект є невіддільним від процесу нормалізації наукової діяльності, тобто, визначення атрибутів наукової раціональності.

Комунікативний зріз раціональності, очевидно, не втрачає своєї евристичної цінності й у застосуванні до осмислення сучасної науки. Тлумачення її як в методологічному, так і в соціокультурному аспектах значно розширює інструментарій філософії науки, дозволяє пов'язати різні види пізнання спільними принципами, а також репрезентувати розвиток наукових ідей як складову цивілізаційних процесів. Одним із перших комунікативний підхід до характеристики і періодизації новітнього етапу розвитку наукового пізнання запропонував Ю. Габермас. Зважаючи на те, що «у повсякденній комунікативній практиці когнітивні тлумачення, моральні очікування, судження й оцінки пронизують одне одного» [Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. – СПб., 2000. – С. 31], він вивів комунікацію за межі лінгвістики, вказавши на безпосередній вплив екстралінгвістичних факторів на її організацію і функціонування. Методологічною основою побудови комунікативної ситуації для Ю. Габермаса стала герменевтика, яка розглядає мову так, як її застосовують учасники комунікації з тим, щоб досягти спільного розуміння деякого питання. Разом з тим *когнітивну діяльність* філософ тлумачить винятково як *не-комунікативну*, оскільки вона не направлена на налагодження комунікативної дії, не передбачає обов'язкового узгодження позицій, може бути розтягнена у часі та просторі. Комунікація має орієнтувати людину на досягнення діалогічної зрілості, компетентності.

Схоже бачення ролі комунікації в науковому пізнанні спостерігається і у К.-О. Апеля, який теж інтерпретує проблему розуміння через методологію герменевтики. Втім ний переосмислюється концепція «мовних ігор» (Г. Гадамер, Ю. Габермас); вона стає частиною методології гуманітарних наук. Порівнюючи підходи Ю. Габермаса і К.-О. Апеля, Л.О. Мікешина приходять до висновку, що продукування знань все ж невіддільно від традицій, які є важливою передумовою розуміння [Микешина Л.А. Философия познания. – М., 2002. – С. 70]. Причину розбіжностей щодо тлумачення ролі комунікації в науковому пізнанні, а, відповідно, й різних підходів до взаємовідношення традицій та інновацій, досить вдало пояснює В.А. Рижко. На його думку, проблема криється у тому, що більшість мислителів розривають ланку «спілкування – практична діяльність», зневажаючи факт їх історичної взаємообумовленості [Рижко В.А. Концепція як форма наукового знання. – К., 1995. – С. 151]. У цьому контексті міф, релігія та наука виступають рівноправними формами організації спілкування. Через це проблему комунікацій у науковому товаристві слід вивчати лише тоді, коли наука розглядається як особливий соціально-когнітивний інститут. Це дозволить не тільки виділити концептуальні пласти спілкування, а й довести, розкрити взаємозв'язок і взаємодію соціокультурних, логіко-гносеологічних та праксеологічних аспектів науки.

На наш погляд, поставлені дослідниками завдання мають вирішуватися в межах поняття «*етика дискурсу*», яке фіксує та імперативно закріплює за кожним учасником комунікації іманентне дотримання норм, прийнятих співтовариством. Як вважав К.-О. Апель, навіть проста стурбованість змістом і необхідністю морального початку фактично означає співвіднесеність дій людини із загальноприйнятими моральними принципами і правилами. Позиція Ю. Хабермаса щодо даного питання дещо відрізняється. Полемізуючи з І. Кантом, він вказує на такі характеристики його етичного вчення: деонтологізм, когнітивізм, універсалізм і формалізм, які фактично є незв'язаними і навіть логічно суперечливими в прагматичному аспекті. Окрім цього, названі характеристики не відповідають нормам неklasичного типу наукової раціональності, з якого усувається ідея абсолютної істини. Тому для сучасної науки та відповідного їй типу наукової раціональності нагальним є узгодження норм традиційної етики і наукових норм (Р. Мертон). Те, що на попередніх етапах розвитку науки усувалося з неї, оголошувалось суб'єктивним, психологічно забарвленим, сьогодні повинно скласти основу ідеалу постнеklasичного типу наукової раціональності.